

Alszanak az órán!

Dramaturgia és feszültségteremtés a történelemórán

Lőrinc László

A történelem érdekes – nekünk, történelemtanároknak. A diákokat azonban, mikor beülnek az órára, egészen más érdekli: konfliktusuk a barátaikkal, szüleikkel, a szerelmük, és egyéb, amikkel a történelemnek fel kell vennie a versenyt. Az érdeklődés felkeltésének és fenntartásának egyszerű „trükkjei” vannak, ilyenek például a dramaturgiában bevett eszközök, a késleltetés, a meglepetés, a váratlan fordulat stb. Az alábbiakban ehhez szeretnénk pár „dramaturgiai” tanácsot adni, ezért a menet közben felmerülő egyéb különféle eljárások (forráselemzés, grafikonelemzés, filmelemzés, dramatikus játék, csoportmunka stb.) részleteiben itt most nem mélyedünk el.

Vegyünk tehát egy példát, a nemzetiszocialisták hatalomra jutását Németországban. A téma logikus felépítésének egyik lehetséges útvonala (a nácik választási győzelméig) a következő:

1. Világválság → nyomor → elégedetlenség → szélsőségek felerősödése
2. Náci/kommunista ideológia és program → küzdelmük egymással, és a mérsékeltekkel
3. Az elit és középrétegek (nagyobb) egzisztenciális félelme a baloldaltól → támogatás a náciknak pénzzel, szavazattal
4. Náci mozgalom propagandaeszközei, érzelmi „marketing-hatások”
5. Mindennek következtében náci választási győzelem 1932-ben

Ez a lépéssorozat források feldolgozásával valamint tiszta tanári magyarázattal is végigvihető. (Legalább két 45 perces órát igényel, még akkor is, ha természetesen feltételezzük, hogy a világválságot vagy a kommunizmus ideológiáját már tanulták korábban. Hogy miért éri meg ennyi időt áldozni erre, az egyszer egy külön okfejtés tárgya lehetne.) Növelhetjük azonban az érdeklődést, ha ezt a kronologikus-logikai sorrendet megbontjuk. Például kezdhetjük a témát *in medias res*, mindenféle témamegjelölés, címmegadás nélkül azzal, hogy megmutatunk egy németországi választási számsort, a nagyobb pártokra leadott szavazatok számát 1928-ban, 1930-ban és 1932

júliusában. A kiinduló kérdés az lehet: „Milyen lényeges változások történtek az adatok szerint Németországban 1928 és 1932 között?” Számos észrevétel születhet (a szocdemek visszaesnek, a Centrupárt alig változik, a kommunisták erősödnek – majdnem megkétszerezik szavazóikat), de előbb vagy utóbb felmerül a legszembetűnőbb: az NSDAP megsokszorozta támogatóit. Ki is számolhatják: 17-szeresére. Ha van idő, mondhatjuk, hogy érzékeltetésül vessük ezt egybe a 3. magyar köztársaság nagy előretöréseivel, hiszen ehhez a ma használatos Történelem Atlasz (Cartographia, 2003) 95. oldalán vizuálisan szemléltetett adatokat találunk: látni fogják például, hogy az MSZP képviselőcsoportjának 1994-es hatszoros illetve a FIDESZ-ének 1998-as hétszörös növekedése (az előző választásokhoz képest) bár látványos, mégis messze elmarad a nácik két év alatti „teljesítményétől”. (Felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy a térképek a mandátumelosztást mutatják, márpedig a magyar rendszer nem arányos, így ezek az előretörések még ennél is távolabb esnek az 1932-estől; a Szocialista Párt 3-szorosára a Fidesz 3 és félszeresére növelte szavazói számát a vonatkozó négy év alatt. Figyelem! Okvetlenül kerüljük el azt, hogy szórakozott diákok azt higgyék, mai demokratikus pártokat programjuk, stílusuk vagy más érdemi vonásuk alapján a nácikhoz hasonlítunk, csupán a mandátumarányok érzékeltetéséről van szó!)

Hagyhatjuk, hogy ők tegyék fel a kézenfekvő kérdést, de ha elmaradna, mi kérdezhetünk: Hogyan lehetséges ilyesmi? Mi ez az NSDAP, mitől nőtt meg ilyen történelmileg egyedülálló módon, mint a mesebeli kiscsömpec? Ebben az esetben már az óra nem egy eseménysor elbeszélése, hanem egy „nyomozás”, és keletkezett bizonyos feszültség. Ekkor adjuk meg a tárgyalt téma címét is: „A nemzetiszocialisták hatalomra jutása Németországban”.

A további út is sokféle lehet. Ugorhatunk vissza Braunauba, a 19. század végére, ismertetve egy ott született politikus pályáját az 1923-as börtönig, majd ezt követően juthatunk el a világválságig, de indulhatunk a diákok által már ismert világválságtól is. Pár adat megvizsgálásával érzékeltethetjük például a munkanélküliség növekedését, és megbeszélhetjük, mit jelent a munkanélküliség egy család életében. Ha van idő, és a feladatot az előző órán kiadtuk, eljátszathatjuk egy munkanélküli, többgyermekes házaspár otthoni beszélgetését egy évi munkanélküliség után. Azáltal, hogy megadunk bizonyos szavakat, melyek elő kell, hogy forduljanak benne, a párbeszédnek bizonyos irányt is adhatunk, kérhetjük például, hogy szerepeljenek a márka, kenyér, liszt, gyerek, munkaközvetítő, tél, párt(ok), Reichstag stb. szavak. A beszélgetést értékelhetjük közösen, tisztázva, hogy volt-e benne anakronizmus (pl. „egész nap csak a tévét bámulod”, „a gyerek három hete elkapta a pestist” stb.), és közben tisztázhatjuk, milyen feszültségeket kelt a munkahely elvesztése, vagy az attól való rettegés.

Ezután visszatérhetünk a nácikhoz; miután röviden ismertettük történetüket, közösen elolvashatjuk a náci párt programját, és azt, hogy a mi munkanélküli „párunk” mit fog ebben érdekesnek, vonzónak találni. Ezután tehetjük azt is, hogy az osztályt társadalmi csoportokra bontjuk, és mindegyik csoport szószólója 5 perces megbeszélés után ismerteti, hogy az ő csoportjuk elfogadja, vagy elutasítja a programot. (Előre jelezzük, hogy mivel a német társadalomnak csak 1%-a volt zsidó, az osztályban meg 30-an vannak, ezért egyik csoportban se legyen zsidó.) A csoportok eleve azt fogják keresni, hogy mi az, ami ebben a programban az ő érdekeiknek megfelel (hiszen tudják, hogy a nácik előretörtek, és szeretnének a történelem „elébe menni”), és ezt finoman ösztönöztük azzal is, hogy kivontuk a „társadalomból” a zsidókat. Ezután azonban, ha egy diák sem veti fel, akkor nekünk kell fordulatot adni:

- Vajon az emberek az érdekeik szerint döntenek-e a választásokon?
- Vajon automatikusan elhiszik-e az ígéreteket?
- Vajon a többi párt nem ígért-e nekik (egyik, ill. másik csoportnak) szintén olyasmit, ami érdekükben áll?
- Vajon a náci programban nem volt olyasmi, ami riasztó volt az adott csoport egyéneinek, és pedig nem érdekeik miatt, hanem más okból?

A meglepetés tehát itt az, hogy a diákok azt hiszik, már megvan a megoldás, mehetnek ebédelni, ám a megnyugtató magyarázatot nem találtuk meg. Főleg az utolsó kérdés igényel megbeszélést: ha a programban olyasmi szerepel, hogy nem mindenki őrizheti meg az állampolgárságát, sőt, egyeseket ki kell utasítani, avagy hogy a közösség előbbre való az egyénnél, ez milyen alapon szülhet ellenérzést? Tisztázandó, hogy az emberek nemcsak érdekeik, de értékeik szerint is döntenek, és itt hagyományos, a német politikában a háború előtt és után érvényesülő (a háború alatt különben részben visszaszoruló) értékek vonatnak kétségbe, a liberálisok, szocialisták és vallásos emberek hagyományos értékei (jogegyenlőség, demokrácia, pluralizmus, tolerancia, békességre törekvés stb.). A feladat tehát az, hogy kiderítsük, vajon milyen impulzusok erősítették a nácikat a fenntartások ellenére?

Itt megszakíthatjuk az órát filmvetítéssel, megnézhetjük a *Kabaré* című film híres kerti jelentét és az 1932-es kampányról szóló korabeli dokumentumfilmet (például igen jó ebből a szempontból a *Hitler, egy karrirer története* című film, vagy a *Századunk nagy napjai* sorozat vonatkozó darabja). Elmesélhetjük röviden Ionesco *Orrszarvúk* című darabjának történetét mint a náci beszédmód, világlátás, az agresszív, erőközpontú világlátás előretörését Németországban. Mindezek alapján

feltehetjük a kérdést, hogy mi hatott még az érdekek hideg számbavételén kívül, adott esetben azok ellenére.

Gyerekek megint azt fogják keresni, mi lehetett, ami a náciknak segített, és itt felmerül majd a közös menetekből, gyűlésekből, felvonulásokból és éneklésekből sugárzó erő, bátorítás, biztatás a csüggedt, szorongó embereknek, függetlenül a mögötte húzódozó baljós ideológiától. De lesznek, akik azt is felvetik, ma nézve az ordító pártvezér, az egyenruhások, a tömeglelkésedés, az agresszivitást sugárzó rendezvények riasztók, vagyis a megértéshez a korabeli lelkiállapotot, sok ember akkori reménytelenségét kell átélni. (Itt visszkapcsolódunk a munkanélküliekhez.)

Már-már megválaszolva látjuk a kérdést, de érdemes újabb fordulatot hozni: Igen, a tömegpszichózis, a társadalomlélektan működései sok embert sodort a náci rendezvényekre. De vajon arra szavaznak-e okvetlenül a legtöbben, aki a legtöbb embert viszi az utcára? A képeken látható tömeglelkésedésből lehet-e következtetni rögtön az adott párt, politikus választói támogatásának mértékére? A passzívak, az otthonmaradók, a nem lelkesek közül számosan miért szavazhattak rá? Vagy... mi ellen? Hogyan jelenhet meg a fennálló viszonyokkal szembeni elégedetlenség a „proteszt” szavazásban?

Ez utóbbi összekapcsolódik egy másik kérdéssel: láthatták, 1932 nyarán Hitler különrepülőgépen röpköd, hogy napjában több különböző város nagy, fellobogózott stadionjában, parádés műsor keretében, sok ezer SA egyenruhással a kíséretében megjelenjen és felszólaljon. Nyilván ehhez kitűnő szervezés, hozzáértés, a főszereplő részéről kellő energia és tehetség kellett. No meg: pénz. Nagyon sok pénz. Honnan volt ennyi pénze ennek a pártnak? Miért támogatják vagyonosok is, ha népközösségről, a közösség elsőbbségéről, a szegények felemeléséről, bizonyos államosításokról beszél ez a nevében „szocialista” párt, márpedig a vagyonosok feltehetően individualisták, és nem kedvelik a szocialista jelszavakat, vagy éppen a mégoly szűk keretek között tartott államosítás ötletének felvetését?

A tanácstalanságot azzal oszlathatjuk, ha emlékeztetünk: a válság okozta elégedetlenség egy másik erőszakos és teljesen új értékrendet, berendezkedést hirdető pártot is megerősít, nevezetesen a kommunistákat. A vagyonosok, sőt, a közepes egzisztenciák is igen félnek tőlük, akik nemcsak az idegen vagyonosok államosítását hirdetik. A vagyonosok tehát olyan pártot pénzelnek, támogatnak szívesen, amely ugyan támaszkodik a válság korbácsolta érzelmekre, egészen új világot hirdet, de abban az ő vagyonosok régi helyét továbbra is biztosítja. Ugyanezért szavazhat sok középosztálybeli sőt kispolgári nivón élő ember a kemény, határozottan antikommunista nácikra, mert bár értékrendjük idegen tőlük, de a kommunisták megfélemezését, visszaszorítását várják tőlük.

A téma tárgyalását menet közben kisebb „hatásvadász” fordulatokkal tarkíthatjuk. Ilyen például a hamis állítások bevetése. A szavazati eredmények vizsgálatánál például összefoglalóan megjegyezhetjük, hogy tehát a náci megszerezték a leadott szavazatok többségét. A diákok, besétálva a „kelepcébe” bólogatni fognak, mert „a választáson többséget kapni” és „a szavazatok többségét megkapni” nagyon hasonló dolog, de gyorsan leplezzük le önmagunkat: minderről szó sincs, a többség még 1932 nyarán sem a náciakra szavazott. (Relatív és abszolút többség fogalma; túl a meglepetésen, ezt nagyon fontos tisztázni.) A mai választási fordulatokkal történő egybevetés után összegezve azt mondhatjuk, hogy lám, például az MSZP csak hatszorosára növelte a rá adott szavazatok számát (és nem 17-szeresére), majd, bekasszírozva az egyetértést, elárulhatjuk, hogy persze ez sem igaz, ez csak a mandátumok aránya, valójában ennél is kevésbé. Amikor arról esik szó, hogy a náci szakítanak a hagyományos európai értékekkel (tolerancia, jogegyenlőség stb.) akkor kijelenthetjük, hogy ebben különbözött az összes többi párttól, majd egy fordulattal eláruljuk: dehogy is, hát tanultak már egy ilyen ideológiáról, melyik is volt az? (Haladóbb csoportot érdemes emlékeztetni arra, ahogy az értékrend eróziója nem is a bolsevikokhoz, hanem azt megelőzően és részben éppen a bolsevizmusnak táptalajt adó első világháborúhoz kapcsolódik.)

Mivel a téma tárgyalása több órát igényel, a hatásvadászatot az órák átkötésénél is alkalmazhatjuk, mikor is az egyik órát úgy zárjuk le, hogy egy felvetett kérdés lezáratlan maradjon, és a következő óra elejére ígérjük a „megfejtést”. Megkérdezhetjük például, mit gondolnak, honnan volt pénz az 1932-es „Hitler über Deutschland” programsorozathoz, és be is gyűjthetünk pár választ a gyerekektől, de váratlanul „észre vesszük” hogy letelt az idő, és majd csak a következő órán derül ki, hogy eltalálta-e valaki, és hogy ki az. Persze a következő óra legelején balgaság lenne rögtön kioltani a feszültséget azzal, hogy megválaszoljuk a kérdést; ellenkezőleg, bár felidézzük azt, de kicsit körbejárjuk, mielőtt a választ megadjuk.

E módszereknek persze hátrányuk is van: a téma feltördelése, az időrend felbontása zavart okozhat, ha végül nem foglaljuk össze egyetlen „történetté”. Az összegzésnek tartalmaznia kell valamennyit diákok megfogalmazásaiból, következtetéseikből. Az új felépítés tehát így néz ki (aláhúztuk azokat az összetevőket, melyek a náci győzelem felé terelik):

1. Náci választási győzelem 1932-ben → mi lehet az oka?
2. Világválság → nyomor → hogyan hat az emberekre?

3. Náci ideológia és program → ígéret az elégedetleneknek → de!: értékkonfliktus → miért győz mégis?

4. Náci mozgalom propagandaeszközei, érzelmi „marketing-hatások” → vajon elegendő ez? És hogy jut el a tömegekhez, honnan rá a pénz?

5. Kommunizmus előretörése és félelem a kommunista térnyeréstől → támogatás a náciknak pénzzel, szavazattal

6. Összegzés

Óravázlat

Óravázlat szerzője: Lőrinc László

Téma (óra, foglalkozás címe)	A nemzetiszocialista párt hatalomra jutása Németországban
Iskolatípus	Középiskola
Évfolyam (vagy korosztály)	17-18 évesek
Nagyobb egység, témakör (fejezet, epocha, projekt címe)	A világ az 1930-as években
Csoport nagysága	Alapvetően osztálykeretben folyik az óra, de bizonyos feladatokat szokás szerint kiscsoportban végeznek a diákok
Időtartam (perc)	90
Célok (összefüggések, képességek, attitűdök)	Tartalmi cél a nácik hatalomra kerülésének megértése, ezen keresztül a demokratikus választások működése, érzelmi és érdekszempontok. Cél a gondolkodás, a sokoldalú megközelítés elősegítése. Az óravázlathoz tartozó cikk olyan eszközöket ismertet, melyek az érdeklődés felkeltését szolgálják. Az óra ehhez csak példa.
Foglalkozás típusa	Tanórai Tantermi
Munkaformák	Frontális Csoportmunka Dramatikus játék csoportban, egyénileg, frontálisan.
Eszközök	Tankönyv, atlasz, film
Előkészületek	Nem igényel előkészületeket.

A náci párt hatalomra jutása Németországban

Tevékenység

Idő (perc)	Tartalom	Tanulói tevékenységek	Eszközök
Első 45 perces foglalkozás			
5	Német választások 1928-1933	Statisztikák elemzése (csoportban / egyénileg/frontálisan)	Statisztikák (pl. Dr. Hantos István- Biró Gábor: Történelem 4. Korunk története. Nemzeti tankönyvkiadó. 107. oldal)
5	Náci párt előretörése	Atlasz ábrájának és statisztikák egybevetése	Uo. és Történelmi Atlasz
4	Összegzés	Tanári magyarázat, jegyzetelés	
10	Munkanélküliség - élethelyzetek	Dramatikus játék kiscsoportban	
6	A nácik programja és hatása 1.	Programelemzés (csoportban / egyénileg/frontálisan)	Pártprogram részlet, uo. 106. oldal
10	A nácik programja és hatása 2.	Dramatikus játék csoportban és közös megbeszélés, jegyzetelés	
5	Összegzés	Tanári magyarázat, jegyzetelés	
Második 45 perces foglalkozás			
5	Felidézés, ismétlés	Közös megbeszélés, tanári kérdésre, jegyzetelés, jegyzetek javítása	
10	Miért szavaztak sokan a nácikra?	Közös megbeszélés, vita	
15	Az érzelmek szerepe	Filmnézés/megbeszélés	Kabaré c. film részlete, vagy dokumentumfilm-részlet

5	Az érdekek szerepe – félelem a kommunistáktól	Közös megbeszélés, vita, jegyzetelés	
10	Összefoglalás	Tanári magyarázat, jegyzetelés	
Értékelés módja	Tetszés és hagyományok szerint. A csoportok dramatikus teljesítményét szóban érdemes értékelni, röviden, de beilleszthető bármiféle értékellési rendszerbe (kisötös, pluszpont stb.). A diákok értékelhetik is röviden egymást, ha erre van idő.		
Megjegyzések, javaslatok	A cikk nem egy konkrét óráról szól, hanem bizonyos technikákról. Ezért a táblázat csak az egyik lehetséges megoldása annak, amiről a cikkben szó esik, és nem feleltethető meg teljesen annak tartamának. Az ott javasolt technikákat bármiféle téma kapcsán lehet alkalmazni, és ezen téma esetében is lehet hosszabbra és rövidebbre fogni a foglalkozást (egy órás, két órás, felelet vagy előző órák ismétlésének beiktatása az elején stb.)		
Felhasznált irodalom			